

P R Z E G L Ą D Z A C H O D N I O P O M O R S K I
TOM XXVI (LV) ROK 2011 ZESZYT 1

R O Z P R A W Y I S T U D I A

WŁADYSŁAW MICHNAL

Szczecin

ORGANIZACJA SIECI PUBLICZNYCH BIBLIOTEK SAMORZĄDOWYCH
W WOJEWÓDZTWIE ZACHODNIOPOMORSKIM
W LATACH 1999–2009

Kolejna reforma administracyjna państwa, wprowadzona w 1999 r., przywróciła trzystopniową strukturę administracyjną: gmina, powiat, województwo. Jednocześnie utworzono 16 wielkich województw, które w zasadzie pokrywają się obszarem z regionami. Nowe województwo zachodniopomorskie objęło terytoria byłych województw szczecińskiego i koszalińskiego oraz częściowo gorzowskiego, pilskiego i słupskiego. Ludność nowego województwa liczyła 1 732,6 tys. mieszkańców. Województwo zostało podzielone na trzy powiaty grodzkie i 17 powiatów ziemskich. W 2002 r. utworzono osiemnasty powiat ziemski – łobeski.

W 1999 r. w województwie zachodniopomorskim funkcjonowało 406 placówek bibliotecznych (163 biblioteki publiczne i ich 243 filie) oraz 284 punkty biblioteczne. W Koszalinie, pozbawionym funkcji województwa, Wojewódzka Biblioteka Publiczna została przekształcona w Koszalińską Bibliotekę Publiczną (KBP) oraz połączona w jednolitą strukturę z Miejską Biblioteką Publiczną i jej siecią filii w mieście. Książnica Pomorska, pełniąc nadal funkcję biblioteki wojewódzkiej, przestała być biblioteką państwową i stała się biblioteką samorządową, podporządkowaną samorządowi wojewódzkiemu i przez niego finansowaną jako zadanie własne.

Wraz z utworzeniem powiatów miały powstać biblioteki powiatowe, które wspólnie z biblioteką wojewódzką miały wspierać sieć bibliotek w gminach oraz troszczyć się o rozwój bibliotekarstwa i czytelnictwa. W naszym województwie przyjęto koncepcję, aby niekoniecznie tworzyć nowe instytucje, co wiąże się

z dużymi kosztami, lecz bibliotekom miejskim w miastach będących siedzibami władz powiatowych na podstawie porozumienia powierzać funkcje bibliotek powiatowych. Podstawą prawną tych działań była ustawa o bibliotekach z 1997 r. oraz ustawa z 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej – w związku z reformą ustrojową państwa.

Organizacja bibliotek powiatowych lub powierzenie bibliotekom miejskim tych funkcji – napotykały duże trudności. Toteż tworzenie tych struktur przebiegało powoli i w zasadzie zostało zakończone dopiero w 2009 r. W 2008 r. jeszcze trzy biblioteki (w Gryficach, Policach i Białogardzie) zaczęły pełnić funkcje powiatowe, a w 2009 r. utworzono bibliotekę powiatową w Wałczu. Trudności w organizacji sieci bibliotek powiatowych wynikały głównie z niedostatków środków finansowych będących w dyspozycji starostw, a które powinny być przeznaczone na realizację zadań bibliotek powiatowych. Należy podkreślić, że w tej trudnej sytuacji z upoważnienia Książnicy Pomorskiej i na jej prośbę Koszalińska Biblioteka Publiczna przez pierwsze lata pełniła szereg funkcji instrukcyjno-metodycznych w stosunku do bibliotek samorządowych w byłym województwie koszalińskim. W 2009 r. sieć bibliotek powiatowych przedstawiała się następująco:

- 6 bibliotek powiatowych z zadaniami ujętymi w statucie,
- 11 bibliotek, którym powierzono funkcje powiatowe (w powiecie gryfińskim takie funkcje pełnią dwie biblioteki: w Gryfinie i Chojnie),
- 3 biblioteki w miastach grodzkich (w tym Koszalińska Biblioteka Publiczna pełni funkcje powiatowe dla powiatów: grodzkiego i ziemskiego koszalińskiego).

Jeszcze został jeden powiat, kołobrzescki, który nie ma biblioteki powiatowej. Teraz trzeba się troszczyć o to, aby biblioteki stopnia powiatowego świadczyły skuteczną pomoc organizacyjną i metodyczną placówkom bibliotecznym w powiatach.

Na koniec 2009 r. sieć placówek bibliotecznych stanowiła 94,6% tych sprzed jedenastu lat. W pierwszych latach mamy do czynienia z kurczeniem się sieci bibliotecznej. Proces ten został w zasadzie zahamowany, począwszy od 2005 r., i miejmy nadzieję, że będzie to tendencja trwała. W 114 gminach województwa zachodniopomorskiego działały 64 biblioteki publiczne w miastach i 67 w środowisku wiejskim. Także sieć punktów bibliotecznych zmalała do 90 jednostek, tj. do 31,7% poprzedniego stanu. W 2000 r. Polska Żegluga Morska wycofała się z finansowania zakupu książek do swoich punktów na statkach i w konsekwencji

punkty te w ciągu dwóch lat uległy likwidacji. Stopniowej likwidacji ulegają także punkty biblioteczne w mieszkaniach prywatnych.

Sieć biblioteczna w województwa zachodniopomorskim (lata 1999–2009)¹

Rok	Placówki biblioteczne ogółem	W tym:		Punkty biblioteczne
		biblioteki	filie	
1999	406	163	243	284
2000	397	130	267	231
2001	390	143	247	158
2002	388	142	246	124
2003	390	138	252	120
2004	387	135	252	122
2005	380	134	246	121
2006	381	131	250	118
2007	379	131	248	118
2008	382	131	251	102
2009	384	131	253	90

Nie wszystkie biblioteki są samodzielne i mają własne statuty, toteż w 2009 r. 55 placówek bibliotecznych działało w strukturach ośrodków kultury; placówek publiczno-szkolnych było 26, a w jeszcze innych strukturach organizacyjnych znajdowały się 23 jednostki biblioteczne.

Efektom zmiany struktury organizacyjnej Publicznej Biblioteki Pedagogicznej im. Heleny Radlińskiej w Szczecinie (lata 2008 i 2009) była likwidacja niektórych jej filii na terenie województwa zachodniopomorskiego. Ich księgozbiory wraz z lokalami przejęły biblioteki publiczne w Choszcznie, Łobzie, Nowogardzie i Policach. Bibliotekom Publicznym w Chojnie, Gryficach i Kamieniu Pomorskim przekazano same księgozbiory. Natomiast w Wałczu na bazie księgozbioru filii biblioteki pedagogicznej zorganizowano Powiatową Bibliotekę Publiczną. Konsekwencją tych działań było zwiększenie powierzchni lokalowej bibliotek publicznych i zasobu ich księgozbiorów.

Na koniec omawianego okresu publiczne biblioteki samorządowe dysponują lokalami o łącznej powierzchni użytkowej 68 491 m², co daje statystycznie 40 m²

¹ Przy opracowaniu informacji statystycznych korzystałem z materiałów Działu Instrukcyjno-Metodycznego Książnicy Pomorskiej.

na tysiąc mieszkańców. Z danych porównawczych wynika, że przodujemy pod tym względem w kraju. Jednak standardy IFLA (Międzynarodowej Federacji Stowarzyszeń i Instytucji Bibliotekarskich) zalecają co najmniej 56 m² powierzchni na tysiąc mieszkańców². Placówki biblioteczne dysponują 6886 miejscami w czytelniach i kąciakach czytelnianych.

W ostatnich latach wkłada się dużo wysiłku w przystosowanie obiektów bibliotecznych do korzystania przez osoby niepełnosprawne. Corocznie ich liczba zwiększa się o kilka placówek, a w 2009 r. było ich 80.

W omawianym okresie wiele bibliotek, zwłaszcza w miastach, poprawiło swoją sytuację lokalową. Największą, zakończoną w 1999 r., inwestycją była budowa nowego gmachu Książnicy Pomorskiej w Szczecinie, o łącznej powierzchni ok. 10 tys. m² (w tym 7528 m² powierzchni użytkowej). W tym ośmiokondygnacyjnym budynku umieszczono magazyny na zbiory, agendy udostępniania i pracownie dla bibliotekarzy. W budynku zainstalowano nowoczesne wyposażenie (elektroniczne i meblowe), co w sumie znacznie polepszyło warunki pracy bibliotekarzy i obsługę czytelników. Ale na remont kapitalny czekał najstarszy, dziewiętnastowieczny budynek biblioteczny (wejście od ul. Dworcowej). Na ten cel udało się uzyskać fundusze z Unii Europejskiej i w grudniu 2008 r. rozpoczęły się prace remontowe oraz konserwatorskie, które mają się zakończyć w październiku 2010 r. Całkowita wartość projektu „Modernizacja budynku Książnicy Pomorskiej przy ul. Dworcowej – Muzeum Literatury” to kwota 7 158 tys. zł, a dofinansowanie z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego wynosi 4 050 tys. zł.

Skoro opisujemy sytuację lokalową Książnicy Pomorskiej, to trzeba jeszcze dodać, że w 2009 r. gmina Nowe Warpno i Książnica Pomorska przejęły wspólnie pałac z końca XIX w. w Karsznie, który rok wcześniej opuścili funkcjonariusze Pomorskiego Oddziału Straży Granicznej. Pałac użyczony bibliotece wymaga kapitalnego remontu. Ma być wykorzystywany jako składnica powiększających się zbiorów, archiwum dla wybranych kolekcji, a także jako instytucja kultury łącząca funkcje biblioteki, ośrodka konferencyjno-edukacyjnego i miejsca prezentacji sztuki.

² *Standardy biblioteczne. Wzorce i doświadczenia Unii Europejskiej*, red. J. Wołosz, Warszawa 2003, s. 74.



1. Pałac w Karsznice. Widok od frontu
(fot. Maria Jaremek)



2. Pałac w Karsznice. Widok od strony jeziora
(fot. Maria Jaremek)

W 2000 r. Koszalińska Biblioteka Publiczna odzyskała powierzchnię 469 m², dzierżawioną przez Bałtycką Wyższą Szkołę Humanistyczną, i zorganizowała czytelną dla osób niepełnosprawnych. Miejska Biblioteka Publiczna (MBP) w Pyrzycach otrzymała lokal o powierzchni 157 m² w miejscowym domu kultury. Lokal MBP w Kołobrzegu opuściła Biblioteka Pedagogiczna i na powierzchni 69 m² zorganizowano czytelną czasopism i zbiorów regionalnych. W 2002 r. Biblioteka Publiczna Miasta i Gminy w Dębnie otrzymała sąsiadujący budynek, a po trzyletnim okresie jego remontu i adaptacji powierzchnia biblioteczna zwiększyła się o 680 m² i biblioteka należy obecnie do najpiękniejszych w regionie. W 2003 r. biblioteka w Dobrzanych po remoncie zwiększyła powierzchnię o 190 m², a biblioteka gminna w Dolicach otrzymała nowy lokal, większy o 119 m². Niestety, biblioteka w Dobrej (koło Nowogardu) utraciła ponad połowę zajmowanego dotychczas lokalu (260 m²). W 2004 r. bibliotekę w Chociwlu przeniesiono do lokalu większego o 117 m². Koszalińska Biblioteka Publiczna przeprowadziła remont oraz modernizację sali kinowo-konferencyjnej. W 2005 r. Oddział Książki Mówionej Książnicy Pomorskiej otworzył ufundowaną przez szczeciński Lions Club „słoneczną pracownię” – stanowiska przeznaczone dla dzieci z dysfunkcją wzroku. W 2007 r. MBP w Białogardzie uzyskała dwa lokale o łącznej powierzchni 663 m², a MBP w Bornem Sulinowie przejęła pomieszczenia ośrodka kultury o powierzchni 352 m². W 2008 r. przeprowadzono gruntowny remont lokalu MBP w Sławnie. W 2009 r. Biblioteka Publiczna Gminy Biesiekierz otrzymała lokal o powierzchni 250 m² i nowe wyposażenie. Systematycznie są też modernizowane filie MBP w Szczecinie i KBP w Koszalinie. Oczywiście wymieniono tu tylko najistotniejsze zmiany dotyczące lokali bibliotecznych. Corocznie kilkanaście mniejszych placówek również poprawia swoją bazę lokalową, głównie poprzez remonty i modernizację wyposażenia. Większe lokale to także możliwość zorganizowania czytelnicy lub powiększenia liczby stanowisk do korzystania ze zbiorów prezencyjnych. Wiele krajów europejskich podejmuje wysiłek budowy i wyposażania nowoczesnych bibliotek, uznając je za najważniejsze instytucje w życiu każdej społeczności lokalnej.

Ważnym przedsięwzięciem organizacyjnym ułatwiającym współpracę dużych bibliotek w regionie było powołanie w 2005 r. Szczecińskiego Porozumienia Bibliotek, które w kwietniu 2007 r. zostało poszerzone i przekształcone w Zachodniopomorskie Porozumienie Bibliotek. W jego skład wchodzi oprócz bibliotek uczelnianych także Książnica Pomorska, Miejska Biblioteka Publiczna w Szczecinie, Koszalińska Biblioteka Publiczna, Biblioteka Wyższego Semina-

rium Duchownego w Koszalinie i Miejska Biblioteka Publiczna w Kołobrzegu. Głównym celem Porozumienia jest wspólne działanie na rzecz poprawy usług bibliotecznych.

Czynnikiem ułatwiającym dostęp do regionalnego i narodowego dorobku piśmienniczego oraz informacji powinna być powszechna komputeryzacja bibliotek. Jednak w pierwszych latach XXI w. proces ten postępował bardzo powoli. Sytuacja w tym zakresie znacznie się poprawiła od 2005 r., dzięki różnym programom rządowym i pomocowym. „Narodowa strategia rozwoju kultury” i narodowy program kultury na lata 2007–2013 „Promocja czytelnictwa i rozwój sektora książki” dają bibliotekom szansę na uzupełnienie wyposażenia elektronicznego z dostępem do Internetu. Węższe programy to „ikonk@cd”, następnie „Biblioteka Plus”, program rozwoju bibliotek wspierany finansowo przez Fundację Billa i Melindy Gatesów, skierowany do bibliotek wiejskich i w małych ośrodkach. Do programu tego zakwalifikowano w województwie 52 placówki biblioteczne.

Program komputeryzacji bibliotek samorządowych wspiera Książnica Pomorska, ale potrzebny był program, z którego mogłyby korzystać także biblioteki naukowe. W 2008 r. opracowano i jest obecnie wdrażany Zachodniopomorski System Informacji Region@lnej i N@ukowej³, finansowany ze środków samorządu województwa zachodniopomorskiego. Jest on wspólnym przedsięwzięciem Książnicy Pomorskiej i Zachodniopomorskiego Porozumienia Bibliotek. Jednym z trzech modułów tego systemu, który już funkcjonuje, jest Zachodniopomorska Biblioteka Cyfrowa „Pomerania”. W założeniu ma to być prezentacja *online* kulturowego dziedzictwa Pomorza Zachodniego. Zadaniem ZBC „Pomerania” jest ochrona dziedzictwa kulturowego znajdującego się w bibliotekach publicznych i naukowych naszego regionu. Realizuje się to przez zabezpieczenie i archiwizowanie, digitalizację i utrwalanie wersji elektronicznej zbiorów. Ich wersje cyfrowe dostępne są czytelnikom za pośrednictwem Internetu. Pierwszym modułem tego systemu informacji jest Rozproszony Katalog Centralny Bibliotek, który konsoliduje różnorodne zasoby bibliotek naukowych i publicznych. Wreszcie trzeci moduł to Baza Wiedzy o Regionie. Chodzi tu o wykorzystanie nowoczesnych narzędzi do tworzenia Bibliografii Pomorza Zachodniego i innych bibliografii regionalnych.

³ L. Marcinkiewicz, *Biblioteka w erze cyfrowej informacji – projekt Zachodniopomorskiego Systemu Informacji Region@lnej i N@ukowej*, „Bibliotekarz Zachodniopomorski” 2007, nr 4, s. 5–13.

W 2008 r. podpisano porozumienie o współpracy Książnicy Pomorskiej w Szczecinie i Biblioteki Krajowej Meklemburgii-Pomorza Przedniego (*Landesbibliothek Mecklenburg-Vorpommern*) w Schwerinie. Przewiduje ono m.in. udostępnianie czytelnikom polskim i niemieckim dwujęzycznej informacji o źródłach bibliograficznych na temat obu regionów.

W 2009 r. Książnica Pomorska przystąpiła do Zachodniopomorskiego Aliansu dla Rozwoju Społeczeństwa Informacyjnego – regionalnego partnerstwa samorządów, organizacji pozarządowych, uczelni wyższych, a także firm sektora ICT. Zadaniem Aliansu będą działania na rzecz rozwoju województwa zachodniopomorskiego, zwiększenia innowacyjności gospodarki dzięki wykorzystaniu rozwiązań technologii teleinformatycznych.

Także w ostatnich latach obserwujemy istotny postęp w wyposażaniu bibliotek samorządowych (miejskich i wiejskich) w narzędzia elektroniczne. Już 263 placówki biblioteczne, tj. 68% ogółu, dysponuje komputerami. W użytkowaniu są 1543 komputery⁴, ale do Internetu podłączone są tylko 1404, z czego czytelnicy mają dostęp do 793 jednostek. Największe zapóźnienie dotyczy wiejskich filii bibliotecznych. Należy mieć nadzieję, że kolejne lata będą sprzyjać komputeryzacji bibliotek i będzie wzrastał ich udział w procesie kształtowania społeczeństwa informacyjnego.

W 2008 r. Książnica Pomorska po raz pierwszy ogłosiła konkurs „Biblioteka Roku”, który został rozstrzygnięty w roku następnym. Tytuł Biblioteki Roku 2008 w kategorii bibliotek wiejskich otrzymała Biblioteka Publiczna Gminy Biesiekierz. W kategorii biblioteki miejskiej wyróżniono Bibliotekę Publiczną Miasta i Gminy Polanów oraz Miejską Bibliotekę Publiczną w Szczecinie. W 2009 r. także Miejska Biblioteka Publiczna w Kołobrzegu zdobyła pierwszą nagrodę w konkursie „Gmina na fali” za najbardziej innowacyjne rozwiązanie w dziedzinie e-usług w województwie zachodniopomorskim. Nagrodę przyznał Szczeciński Park Naukowo-Technologiczny.

W 2005 r. rozpoczęły się obchody sześćdziesięciolecia bibliotekarstwa polskiego na Pomorzu Zachodnim. Zapoczątkowała je sesją naukową Książnica Pomorska wspólnie z Miejską Biblioteką Publiczną. W tym też roku odbyły się uroczystości stulecia Książnicy Pomorskiej jako kontynuatorki poprzedniej *Stadtbibliothek*. Z tej okazji opracowano i wydano bogato udokumentowaną i ilustro-

⁴ Książnica Pomorska dysponuje 182 komputerami, MBP w Szczecinie (łącznie z siecią 35 filii) ma ich 151, a KBP w Koszalinie (łącznie z 10 filiami) – 149.

waną publikację pt. *Od Stadtbibliothek do Książnicy Pomorskiej: 1905–2005* pod redakcją Hanny Niedbał (Szczecin 2005).

W 2006 r. jubileusze obchodziły biblioteki w Kołobrzegu, Szczecinku, Wałczu, Dębnie, Pyrzycach. W 2007 r. – biblioteki w Koszalinie, Sławnie, Choszcznie, Myśliborzu, Stargardzie, Świnoujściu i Drawsku Pomorskim. W tym też roku jubileusz dziewięćdziesięciolecia Stowarzyszenia Bibliotekarzy Polskich zorganizował Okręg Zachodniopomorski SBP wspólnie z Książnicą Pomorską. Podobne uroczystości zorganizował też Koszaliński Oddział SBP. Wspomnieć jeszcze należy, że w następnym roku uroczystości jubileuszowe zorganizowały biblioteki w Białogardzie i Trzcianku-Zdroju.

Jubileusze dają bibliotekom możliwość pokazania ich historii i dorobku władzom i lokalnym środowiskom społecznym oraz pozyskania dodatkowych środków finansowych na wyposażenie i działalność. Nie bez znaczenia są także wyrazy uznania i podziękowania płynące z tej okazji od przedstawicieli władz, instytucji, organizacji i samych czytelników, jak również nagrody i odznaczenia dla najbardziej zasłużonych bibliotekarzy.

Publiczne biblioteki samorządowe ze względu na gęstość sieci, swoje zbiory, stabilność i szeroki zasięg oddziaływania stanowią ważne ogniwo w systemie oświaty, kultury i nauki, toteż ich dobre funkcjonowanie powinno być troską zarówno państwa, władz samorządowych, jak i społeczności lokalnych.

**ORGANISATION DES NETZES
DER ÖFFENTLICHEN SELBSTVERWALTUNGSBIBLIOTHEKEN
IN DER WOJOWDSCHAFT WESTPOMMERN IN DEN JAHREN 1999–2009**

ZUSAMMENFASSUNG

Die Verwaltungsreform in Polen, die im Jahre 1999 eingeführt wurde, stellte die dreistufigen Verwaltungsstruktur: Gemeinde, Kreis und Woiwodschaft, wieder her. Die Woiwodschaft Westpommern wurde zuerst in 20 Kreise und seit dem Jahr 2002 in 21 Kreise geteilt. 1999 war in der Woiwodschaft 406 Bibliotheksobjekte (163 Bibliotheken und 243 Zweigstellen). Jede Kreiselbstverwaltung wurde verpflichtet, eine Kreisbibliothek zu bilden, derer Aufgabe es ist, die Gemeinde- und Stadtbibliotheken zu unterstützen. Die Gründung dieser Bibliotheken verlief sehr langsam und wurde erst im Jahre 2009 abgeschlossen. Gegen Ende dieses Zeitraumes funktionierten 384 Bibliothekseinrichtungen (131 Bibliotheken und 253 Bibliotheksfilialen). Viele Bibliotheken verbesserten ihre Lokalbedingungen. Die Pommersche Bibliothek in Szczecin errichtete 1999 ein neues achtstöckiges Gebäude mit der Gesamtfläche von 10 000 m². Seit 2005 wurde der Pro-

zess der Computerisierung der Bibliotheken dank der Unterstützung der Pommerschen Bibliothek, der Westpommerschen Verständigung der Bibliotheken und staatlichen Zuwendungen wesentlich beschleunigt.

Übersetzt von Małgorzata Maciejewska